

SAMLAREN

*Tidskrift för
svensk litteraturhistorisk
forskning*

ÅRGÅNG 87 1966

Svenska Litteratursällskapet

UPPSALA

Almqvist & Wiksells

BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

UPPSALA 1967

och kompletteringar av föregångarnas resultat är oftast övertygande. Kanske skulle man ändå ha ønsket sig en mera genomförd sammanfattning av de egna, de nya resultatene, och en skarpere avgrænsning mot tidligere forskning.

Trots allt er det svårt att finne annat en att Svenningers arbete till sin grundkarakter er en visserligen synpunktsrik diskussion *kring* (som undertiteln anger) viktige motiv hos Hedberg, inte en analyse *av* dem; naturligt nok, eftersom en grunnleggende analyse inte lenger er behøvelig. Man skulle forstås kunne invende at Hedberg hunnit ge ut ett dussintal romaner sedan Kulling og Sjøman lade fram sine studier, men invendningen faller på at »hans religiøse grunnsyn», som Svenninger sjelv konstaterer, »har forblivit ungefær densamme som den alltid varit»; vad som hænt er vael egentligen bara at de store linjerne blivit ænnu klarere, at Hedberg blivit en mer explicit i sine stællningstaganden.

Just denna Hedbergs benægenhet at — æven i de tidligere romanerne — uttrykke sig i essayistisk klartext gør at jag stæller mig kritisk till ett metodisk grepp som Svenninger mycket flitigt anvænder sig av, næmligen framdragandet av »belysande paralleller» i fackpsykologisk og religionsvetenskaplig litteratur. Jag kan t. ex. inte finne at psykoanalytikern Theodor Reiks teser om »depersonalisationen», i og for sig intressante om ogsaa meget allmænne, på minste sâtt bidrær till forståelsen av motsvarande fenomen hos Olle Hedberg, fenomen som denne i ett par av sine romaner presenterer med en tydlighet — for at inte sâga øvertydlighet — som ingalunda stâr Reiks efter (dessutom rør det sig ju hær om ett kapitalt tema i modern litteratur sedan ungefær Baudelaire). Etersom paverkan er utesluten misstænker man at Svenninger anser sig ha oppnâtt noget genom blotta sammankopplingen av ett hedbergskt idékompleks med en »vetenskaplig» text — misstænker det sâ meget mer dærfør at han visar sâ lite interesse for vanlig litterær komparasjon. En undersøkning av Hedbergs utan tvivel omfattande skønlitterære belæsenhet — inte minst den utlændske — skulle sikkert ge gode tilskott till kænnekomsten om hans religiøse problematik. At døma av de livlige personlige forbindelser med forfatteren som återspeglas i Svenningers bok borde detta ha varit en framkomlig vâg.

Carl-Henning Wiikmark

EVA VON ZWEIGBERGK: *Barnboken i Sverige 1750–1950*. Rabén & Sjögren. Sthlm 1965.

Eva von Zweigbergk behandler i »Barnboken i Sverige 1750–1950» hele den periode hvor barnlitteraturen har vært anerkjent som en egen kategori. Mulig det kan synes overflødig å gå helt tilbake til 1750 all den stund Gøte Klingberg sâ inngående har behandlet den eldste barnlitteratur i sin doktoravhandling »Svensk barn- og ungdomslitteratur 1591–1839» (1964). Men man tør vel gå ut fra at opplegget til Zweigbergks bok allerede var utformet da denne avhandling kom ut. Videre er det nødvendig å gå tilbake til 1750 hvis man i ett enkelt verk vil gi et samlet utsyn over utviklingsgangen i barnlitteraturens historie. Oppgaven har vært overveldende. Og det lar seg ikke nekte at Zweigbergk til en viss grad har forløftet seg. Dette ville forøvrig rammet enhver som våget å slå opp sâ stort ett lerret.

Forfatteren sier i forordet: »Fastân min bok delvis er bygd på grundforskning vågar jag ingalunda kalla den for ett vetenskapligt arbete. Jag er inte litteraturhistoriker, inte tillræckligt insatt i filosofins og pedagogikens historia for at gøra anspråk på forskarens emblem. Jag er helt enkelt en journalist — — —.» Hun har nok selv vært oppmerksom på at det overveldende stoffet på den ene side gjør det umulig å være sâ grundig i hver detalj som en strengt vitenskapelig fremstilling krever — (iallfall hvis boken skulle bli ferdig i løpet av en noenlunde rimelig tid) — mens hennes evne til journalistisk fremstilling på den annen side neppe kan komme helt til sin rett der hvor hun må konsentrere stoffet sterkt. Boken er derfor ikke blitt hverken uklanderlig vitenskap eller lettlest journalistikk. Med det svære, til dels uutforskede stoff *kunne* den imidlertid heller ikke bli det. Hennes verk har like fullt sin store betydning slik det nå engang foreligger. Man får her en samlet oversikt, slik at forskere som vil gå løs på enkelte forfattere eller tidsavsnitt, har fått trukket opp en ramme som de kan arbeide

innenfor. Uansett de innvendinger man kan rette — og de dreier seg særlig om unøyaktigheter i detaljer — så må det stå fast at Eva von Zweigbergk her har utført et pionerarbeid av meget stor betydning for forskning innen barnelitteraturhistorien.

Ennå har man ikke funnet frem til en entydig og klart avgrenset definisjon av hva man skal forstå ved en barnebok. Enhver forfatter står derfor forholdsvis fritt hvor det gjelder grenseoppgangen såvel til lærebøker som til voksenlitteratur. Og uansett hvorledes man trekker opp grensene, vil det være vanskelig å holde seg innenfor dem. Det er etter mitt syn helt berettiget at Zweigbergk tar med en del ABC- og lesebøker som må regnes som milestolper i den pedagogiske, litterære og kunstneriske utviklingen. Særlig i eldre tider ligger bøker til fritidslesning og skolens leseøvingbøker så nær opp til hverandre, at det er lite formålstjenlig å trekke opp for snevre grenser. I særlig grad gjelder dette i Sverige hvor man har Tessins og Dalins fremragende fyrstepedagogiske skrifter.

Innenfor de grenselinjer forfatteren har trukket opp, gjør hun visse utelatelser. Hun sier i forordet: »Om våra sagoforskare har jag måst yttra mig flyktigt. Tyvärr finns ännu inget arbete som behandlar dem alla på ett jämförande sätt.» I en barnelitteraturhistorie forekommer denne begrunnelse meg å være svak. Om de kunstnere som har illustrert barnebøker og billedbøker, sier hun at det kunne blitt en like stor bok om dem. Men om hun ikke har kunnet gi dem en bred omtale i teksten, så oppveies imidlertid dette av det meget rike og velvalgte illustrasjonsmateriale i farger og i sort og hvitt. Boken fremtrer som et praktverk og gir en kavalkade over svensk illustrasjonskunsts utvikling.

Den religiøse barnelitteraturen har hun bare kunnet berøre glimtvis, fordi også denne ville kreve en hel bok. Dette føles som ett savn, fordi religiøsitet spilte så stor en rolle i forrige århundres barnebøker. Men det kan selvfølgelig diskuteres om hovedparten av den religiøse produksjon for barn — bøker, småskrifter og barneblad — i det hele skal betraktes som litteratur. Meget bør sannsynligvis betegnes som rene propagandaskrifter. Sverige var i forrige hundreår eksportør av slike skrifter til Danmark og Norge.

På ett punkt spenner boken videre enn tittelen antyder: De viktigste finske bøker, skrevet på svensk språk, er tatt med. Dette forefaller helt naturlig i betraktning av den betydning Topelius har hatt for svensk barnelitteratur.

Fremstillingen omfatter først og fremst svensk originallitteratur som enten var skrevet direkte for barn eller som ble lest av barn. Ved å ta med også denne siste kategori står man i fare for en utglidning — dels fordi det her er vanskelig å trekke grensen mellom barnelitteratur og voksenlitteratur — (man må i tilfelle kunne tidfeste når en voksenbok gikk over til å bli en barnebok) — dels fordi man mangler eksakt viten om hva barn flest virkelig leste av voksenlitteratur. Også oversettelser av barnebøker trekkes inn i den uttrekning de har betydning noe for utviklingen innen svensk barnelitteratur.

Zweigbergk fletter inn oversikter over europeiske strømninger i barnelitteratur og oppdragelseshistorie og begrunner dette med at den største delen av barnebøkene i Sverige frem til 1800-tallets slutt er oversettelser eller bearbeidelser fra fransk, tysk eller engelsk. Og også i svensk originallitteratur finnes ofte et slikt mønster i bakgrunnen. Hertil vil jeg føye at en slik oversikt er berettiget også fordi den europeiske barnelitteraturs historie ennå er så lite kjent i Skandinavia. Imidlertid må man påpeke en viss mangel på balanse i fremstillingen her. F. eks. har vel Maria Edgeworth fått en bredere plass enn bokens økonomi skulle tilsi. Det kunne også vært gitt en mer konsentrert fremstilling av John Lockes idéer.

Eva von Zweigbergk sier i forordet: »Något av det mest spännande med ungdomsböckerna är att se hur varje rörelse och idé, varje skiftning i tidens och i det egna landets förhållanden småningom speglas i dem. De vuxna vill inpräglade sina egna tänkesätt även hos barnen, det gäller lika mycket upplysningsmännen under 1700-talet som radikalisterna under 1940-talet.» For dette utsagn gir hennes fremstilling dekning. Derimot stiller man seg tvilende når hun uttaler: »Den som har ögon till att se med torde kunna spå hur våra barnböcker kommer att se ut om tjugu år.» Dette blir ren gjetning som understreker at man ikke tør betrakte verket som tilstrekkelig vitenskapelig underbygget.

Forfatteren trekker opp følgende utviklingslinjer: 1700-tallet ville være direkte belærende og orienterende. 1800-tallet levde og døde i troen på eksemplets makt. Omkring siste århundreskifte får man diskusjonen om en spesialsydd litteratur for barn i det hele

har noen berettigelse. 1920-og 1930årene er en nedgangsperiode. Først på 1940tallet blir barnpsykologiens landevinninger merkbare i barnlitteraturen. Barn er ikke lenger bare vordende voksne. De får retten til å være barn. Den endelige virkeliggjørelse av de idéer som kan føres tilbake til Locke og Rousseau, tidfester altså Zweigbergk til vår egen tid. Deri tør man gi henne rett — iallfall for svensk barnlitteraturs vedkommende. Hun går forøvrig så langt som til å antyde at man i Sverige ikke fikk lov til å være riktig original før 1940.

Mellom en del mer likegyldig gods trer de virkelig store oss i møte — til dels i livfulle portretter: Topelius, C. A. Wetterbergh, Viktor Rydberg og blant billedbokkunstnerne Ottilia Adelborg, Elsa Beskow og Jenny Nyström. Så utforsket som barnlitteraturen er, har Zweigbergk gjort rett i å ta med de mindre forfattere som gir bildet bredde, selv om mengden av dem nok kommer til å tyngre fremstillingen.

Som et særlig pluss vil jeg nevne at Zweigbergk — i motsetning til enkelte andre barnlitteraturhistorikere — trekker opp den sosiale bakgrunnen. Hun lar oss følge den sosiale samvittighetens oppvåken og vekst, slik den kommer til uttrykk hos forfattere som Fredrika Bremer, C. A. Wetterbergh, Laura Fitinghoff og Harry Kullman. Og selvfølgelig også den store innsats som ble gjort omkring århundreskiftet av Emil og Amanda Hammarlund, Fridtjov Berg m. fl. for å bringe bøker ut til hele folkets barn.

Zweigbergk gir et utsyn over lesebøkene modernisering med »Nils Holgerssons underbara resa» som høydepunkt. Hun ser Selma Lagerlöf som den første som i svensk litteratur for barn viser en positiv innstilling til industrialiseringen.

Meget berettiget er Zweigbergks understrekning av at man, for å unngå feilslutninger, må holde seg for øyet at eldre tiders barnebøker ikke skildrer livet slik det virkelig var. De er eksempelsamlinger som forteller hvorledes det *burde* være, hvis barna var mønsterbarn og foreldrene mønsterforeldre.

Det lar seg ikke nekte at unøyaktigheten i detaljopplysninger er ganske iøynefallende. Særlig i forfatter- og tittelregister og i litteraturfortegnelsen stöter man på feil som med letthet kunne vært unngått. Man får et visst inntrykk av at opplysninger kan være gjengitt etter hukommelsen og at forfatteren ikke har gitt seg tid til å foreta en høyst nødvendig kontroll. Jeg skal ikke her gå i detalj, men nöye meg med å henvise til Göte Klingbergs artikkel »Svensk barnlitteraturhistoria fullbordad och ofullbordad», Pedagogisk tidskrift, nr. 6, 1965. Hans eksempler kunne forfleres når det gjelder opplysninger fra Norge.

Det er mulig at Eva von Zweigbergk mener at hun på forhånd har tatt brodden av eventuell kritikk mot verkets mangel på pålitelighet i visse detaljer i og med at hun ikke pretenderer at det skal være et vitenskapelig verk. Man må imidlertid gå ut fra at en så stor og påkostet bok som »Barnboken i Sverige 1750-1950» for år fremover vil stenge for nye store oversiktsarbeider på området. Mulig man i en eventuell ny utgave kan rette opp de feil som fra forskejllig hold er blitt påpekt og som forringer bokens verdi som oppslagsverk. (Feil har jo som kjent en tendens til å gå igjen.) Bokens unøyaktigheter må imidlertid ikke kaste skygge over det faktum at man her har fått en uvanlig vakker bok, et praktverk, som gir en ramme for senere detaljstudier. Utvilsomt vil bare den ting at det kommer ut et slikt verk bidra til å trekke barnlitteraturen ut av dens skyggetilværelse i litteraturhistorien og til å plasere den på det nivå hvor den rettelig hörer hjemme.

Sonja Hagemann

ERIK HJALMAR LINDER: *Fem decennier av nittonhundratalet*. (Ny illustrerad svensk litteraturhistoria) I-II. Sthlm 1965-1966.

1949 utsände Erik Hjalmar Linder Fyra decennier av nittonhundratalet som vid sidan av Gunnar Brandells Svensk litteratur 1900-1950 blivit ett av standardverken över vår moderna litteratur, och boken har sedan dess hunnit utkomma i en bearbetad andra och tredje upplaga, den sista daterad 1958. Nu har förf. funnit tiden mogen för en omarbetad och väsentligt utökad version, som behandlar även fyrtitalslitteraturen. Den innefattar mer än tusen textsidor jämte ett delvis omarbetat parti biografika samt en helt